

การบูรณาการพุทธนิเวศเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม*

BUDDHIST ECOLOGY INTEGRATED FOR ENVIRONMENTAL SOLUTION

สุทธิลักษณ์ นิลเอสงค์

Sutthilak Nilasong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: nil.sutthi@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการพุทธนิเวศเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามหลักศาสตร์สมัยใหม่และพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ตามลำดับ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของแอร์ลิส เกิดจากการเพิ่มจำนวนประชากร (P: Population) พฤติกรรมการบริโภค (A: Affluence) และเทคโนโลยี (T: Technology) ตามสมการ $I = PAT$ การแก้ปัญหาทำได้ด้วยการลดจำนวนประชากร ลดการบริโภค เลือกใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เน้นพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำความเข้าใจที่ถูกต้องต่อธรรมชาติด้วยแนวคิดนิเวศวิทยาแนวหลัก ทฤษฎีกายา ทฤษฎีเคออส อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหายังไม่ประสบความสำเร็จทั้งประเด็นจำนวนประชากร และการบริโภคจำนวนมากจากการกระตุ้นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม พุทธศาสนามีประเด็นสิ่งแวดล้อมปรากฏในจกัถวัตตสูตร อัคคัณณสูตร อัมมิกสูตร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคุณภาพของประชากรมีนัยยะสำคัญ เมื่อบุคคลมีตัณหาหรือความโลภเกิดขึ้นเป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคมและปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา เพราะตัณหากระตุ้นการบริโภค นำมาสู่การแสวงหา เกิดการแก่งแย่งและอกุศลกรรมตามมา การแก้ปัญหาจึงควรควบคุมตัณหาในบุคคลด้วยการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อธรรมชาติถึงความเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน โดยรักษาประโยชน์ตนและไม่ก่อให้เกิดโทษต่อระบบหรือเกิดโทษน้อยที่สุด เพื่อที่จะสำรวจระวางในการบริโภคไม่ให้กระทบเป็นปัญหาต่อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม การบูรณาการพุทธนิเวศ ผู้วิจัยเสนอสาเหตุปัญหาสิ่งแวดล้อมใหม่จากสมการเดิมของแอร์ลิส $I = PAT$ โดยเพิ่มอีกสองตัวแปรเป็น $I = PRA + ct$ คือ ความเข้าใจต่อธรรมชาติ (R: Recognition) และระบบทุนนิยม (c: capitalism) และการแก้ปัญหาคควรเน้นความเข้าใจที่ถูกต้องต่อธรรมชาติคือความเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน อิงอาศัยกันเพื่อนำไปสู่การกระทำอย่างรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม อีกทั้งควรตระหนักว่ามนุษย์เป็น keystone species หนึ่งในระบบนิเวศคือมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่

* Received 15 January 2020; Revised 12 March 2020; Accepted 14 March 2020

ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งการเพิ่มหรือลดความหลากหลายทางชีวภาพได้ในวงกว้างกว่า
สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

คำสำคัญ: ปัญหาสิ่งแวดล้อม, พุทธนิเวศ, การบูรณาการ

Abstract

This article is a documentary research with the objective of proposing an integrated approach to Buddhism in order to solve environmental problems according to modern science and Buddhism, which are data collection, analysis, and synthesis respectively. The results showed that: The environmental problems according to Ehrlich's concept are caused by population (P: Population), consumption behavior (A: Affluence) and technology (T: Technology) according to the equation $I = PAT$. Solving problems can be done by reducing population, reducing consumption, choosing environmentally friendly technology, focusing on self-sufficiency in accordance with sufficiency economy, understanding the correct nature of nature with the concept of deep ecology, Gaia theory, Chaos theory. However, the solution was not successful, both population and consumption due to capitalist economic stimulation. Buddhism has environmental issues appear in the Cakkavatisutta, Akgannasutta, Adhammikasutta, which shows that the quality of the population is significant when a person's lust or greed causes social problems and environmental problems ensue because lust stimulates consumption and leads to pursuit, competition and unwholesome deeds. Problem-solving should control the lust of a person with a correct understanding of the nature of the cause of each other by maintaining one's own benefit and not causing the least harm to the system or the least punishment in order to compile caution in consumption so as not to cause problems to social and environment. In integrating Buddhist ecology, the researcher proposed a new environmental cause from Ehrlich's equation, $I = PAT$, with two more variables being $I = PRA + ct$, namely R: Recognition and c: capitalism and the solution should emphasize the correct understanding of nature, namely depend on each other to lead to responsible actions towards oneself and society also, be aware that humans are one of the keystone species in the ecosystem, that is, humans are living organisms that affect the ecosystem,

either increasing or decreasing biodiversity more widely than other organisms.-- These are supporting conditions of the solution of the problems.

Keywords: Environmental Problems, Buddhist Ecosystem, Integration

บทนำ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมเห็นชัดในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรมในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมในปี ค.ศ. 1750 – 1850 ตามมาด้วยยุคปฏิวัติเขียวในทศวรรษ 1960 ตลอดระยะเวลาทั้งสองร้อยปีนี้ มนุษย์ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมากจนเกินศักยภาพในการฟื้นคืน เกิดการปนเปื้อนสารเคมีที่เป็นพิษในดิน แหล่งน้ำและอากาศจนเข้าสู่ห่วงโซ่อาหารของมนุษย์และสัตว์ ส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ได้รับผลกระทบจากมลพิษเกิดเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในวงกว้างและขยายเป็นปัญหาระดับโลกและยังส่งผลกระทบมาจนถึงปัจจุบัน จากงานประเมินของ Millenium Ecosystem Assessment พบว่า 2 ใน 3 ของระบบนิเวศบนดินทั่วโลกถูกเปลี่ยนเป็นท้องที่ทางการเกษตรเพื่อผลิตอาหาร เสื้อผ้า และไม้ฟืน เมื่อผืนดินถูกเปลี่ยนแปลงไป ระบบนิเวศเสียหายและนิเวศบริการก็ถูกทำลายไปด้วย (พงศกร ศุภกิจไพศาล, 2556) และชนิดของสายพันธุ์สิ่งมีชีวิตลดลงอย่างมาก (WWF, 2018) ไม่เพียงส่งผลกระทบโดยตรงกับพืชและสัตว์ป่าแต่ยังส่งผลต่อเนื่องมาถึงมนุษย์ด้วย มีรายงานว่า 1 ใน 3 ของคนทั่วโลกไม่สามารถเข้าถึงแหล่งน้ำที่ปลอดภัย และผู้มีความเสี่ยงต่อสุขภาพในระบบทางเดินหายใจ 4.2 ล้านคนจากมลพิษอากาศ (WHO, 2019)

แม้หลายฝ่ายจะออกมาเรียกร้อง รมรณรงค์ให้มนุษย์ตระหนักถึงปัญหา ช่วยกันลดสาเหตุและร่วมกันแก้ปัญหา แต่โดยภาพรวมปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ยังคงเป็นประเด็นที่จะต้องสร้างความตระหนักและแก้ไข ป้องกันกันอย่างต่อเนื่อง การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นเริ่มต้นที่การยอมรับปัญหา แต่ไม่ใช่เพียงการยอมรับการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น หากแต่อยู่ที่การปรับเปลี่ยนมุมมองให้สอดคล้องกับความจริงของสิ่งแวดล้อม และการใช้แนวทางการแก้ปัญหาที่เหมาะสมเพื่อรักษาสอดคล้องกับธรรมชาติด้วย พุทธศาสนาซึ่งมีมุมมองและวิธีการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติที่ไม่ได้สร้างปัญหาให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กฎธรรมชาติดำเนินตามกฎสมุปบาท รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ หลักการสร้างประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น

การนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายสนับสนุนพุทธศาสนาจะช่วยให้เนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ที่แยกส่วนกับศีลธรรมเกิดองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ขึ้น (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2557) ทำให้พุทธศาสนามีเหตุผลเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการได้มากขึ้น และศาสตร์สมัยใหม่ก็จะเข้าใจแนวคิดของศาสนามากขึ้น เป็นการสนับสนุนกันและกัน ดังที่ไอน์สไตน์ได้กล่าวไว้ว่า วิทยาศาสตร์ที่ปราศจากศาสนานั้นย่อมทุพพลภาพ ส่วนศาสนาที่ปราศจากวิทยาศาสตร์ย่อมมีดบอด “science without religion is lame, religion without science

is blind.” (Einstein A, 1960) เพื่อเติมเต็มและหรือเป็นต้นแบบต่อมุมมอง การปฏิสัมพันธ์ต่อกันในบทบาทที่มนุษย์เป็นผู้ให้และผู้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อกันซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการพุทธนิเวศเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามหลักศาสตร์สมัยใหม่และพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการสำรวจ รวบรวมเอกสารข้อมูล เอกสารปฐมภูมิ (พระไตรปิฎก) และเอกสารทุติยภูมิในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด องค์ประกอบ ความสำคัญ ความสัมพันธ์ สาเหตุและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งศาสตร์สมัยใหม่และพุทธศาสนา ศาสตร์สมัยใหม่ประกอบด้วยแนวคิดที่แสดงสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมตามสมการ $I=PAT$ (Paul R. Ehrlich, 2014) ทฤษฎีเคออส (Edward Lorenz, 1971) ทฤษฎีกาย่า (Lovelock J. E, 1972) แนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึก (Naess A., 1973) หลักเศรษฐกิจพอเพียง (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2517) สำหรับหลักพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ จากนั้นจึงเสนอแนวทางการบูรณาการพุทธนิเวศเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัย

1. แนวคิดและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามหลักศาสตร์สมัยใหม่

ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีสองมิติคือปัญหาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่เกิดจากมนุษย์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์เป็นสาเหตุตามสมการของแอร์ลิช (Paul R. Ehrlich, 2014) $I = P A T$ เมื่อ I คือ ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (Impact on the environment) P คือ จำนวนประชากร (Population) A คือ อัตราการบริโภค ความมั่งคั่ง (Affluence) และ T คือ เทคโนโลยี (Technology) อย่างไรก็ตาม เบื้องหลังของสาเหตุที่เป็นปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การมีความเข้าใจต่อธรรมชาติในลักษณะที่เป็นเพียงทรัพยากรที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น (Antropolism) และระบบทุนนิยม (Capitalism)

การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรแบบก้าวกระโดดทำให้ความต้องการบริการนิเวศเพิ่มขึ้นตามไปด้วย สภาพสังคมที่เปลี่ยนไปจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่มีการใช้เทคโนโลยีทำให้มนุษย์เข้าถึง “บริการนิเวศ” ได้จำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว (บริการนิเวศที่สำคัญคือเป็นแหล่งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยและเครื่องอำนวยความสะดวกล้วนใช้วัตถุดิบมาจากธรรมชาติทั้งสิ้น) ภาคอุตสาหกรรมอาศัยเทคโนโลยีผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคอุปโภคได้มากเพื่อรองรับความต้องการจำนวนมากและกระตุ้นการบริโภคของระบบ

ทุนนิยมล้วนเป็นเหตุให้อัตราการบริโภคต่อหัวเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ทรัพยากรในระบบนิเวศลดลงอย่างมาก

การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์มีหลายวิธี เช่น รมรณรงค์การลดจำนวนประชากร ส่งเสริมการเลือกใช้เทคโนโลยีที่ผลิตสินค้าโดยเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เสนอแนวคิดใหม่ที่สำคัญต่อธรรมชาติ เช่น แนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึก (Deep Ecology) (Næss A., 1973) ทำให้เห็นความสัมพันธ์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก มนุษย์ไม่ควรไปรุกรานและทำลายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน (ประเวศ อินทองปาน, 2553) ทฤษฎีเกีย (Gaia Theory) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญขององค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบนิเวศที่ทำหน้าที่ในการควบคุมสมดุลทางกายภาพและทางเคมี (Lovelock J. E, 1972) การทำงานที่ประสานกันอย่างลงตัวนั้นไม่ได้เกิดขึ้นแต่กับสัตว์ชนิดเดียวกันเท่านั้นแต่ยังเกิดระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วย (พริตจ็อฟ คาปรั้า, 2546) ทฤษฎีเคออส (Chaos Theory) (Edward Lorenz, 1971) อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกตามเหตุปัจจัยเป็นตัวกำหนดทิศทางหรือรูปแบบของโครงสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยมีสาระสำคัญคือถ้าระบบใด ๆ ที่เริ่มต้นจากสภาวะที่แตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเมื่อระบบได้มีการเปลี่ยนไปสู่ระยะหนึ่งสภาวะของระบบทั้งสองนั้นจะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แต่จะคงสาระและคุณสมบัติเดิมเป็นเนื้อในอยู่ในระบบใหม่นั้น จึงเป็นสิ่งที่ยากมากที่จะอธิบายและทำนายกลไกของธรรมชาติในระยะยาว ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของการกระทำใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อบรรยากาศ เน้นพึ่งพาตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2517) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้ลดน้อยลงและกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอีกด้วยจากการที่มนุษย์ยังคงพึ่งพอใจและต้องการบริโภคอย่างมาก ทั้งมีเทคโนโลยีที่ทำให้เข้าถึงทรัพยากรก็เพิ่มขึ้น ชีวิตในท่ามกลางระบบทุนนิยมและกระแสบริโภคนิยมที่กระตุ้นการบริโภคอยู่ตลอดเวลาเพื่อเอื้อนักลงทุนทำให้การตระหนักถึงความร่วมมือในการแก้ปัญหาด้วยการลดการบริโภคที่มีนัยยะที่สำคัญถูกละเลยไป และทำให้แนวคิดให้ความสำคัญต่อธรรมชาติแทบจะไม่ได้ถูกนำมาพิจารณาและปรับใช้

2. แนวคิดและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธศาสนา

พุทธศาสนามีประเด็นสิ่งแวดล้อมปรากฏในจักกวัตติสูตร อคคัณณสูตร อธัมมิกสูตร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคุณภาพของประชากรมีนัยยะสำคัญกว่าปริมาณ ประชากรที่มีตัณหาหรือความโลภนั้นเป็นเหตุปัจจัยเริ่มต้นที่สำคัญอันจะส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมและปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะตัณหาหรือความโลภของบุคคลกระตุ้นการบริโภค นำมาสู่การแสวงหา เกิดการแก่งแย่งและอกุศลกรรมตามมาดังปรากฏในปฏิจจสมุปบาท “เพราะอาศัยตัณหา การแสวงหาจึงมี เพราะอาศัยการแสวงหา การได้จึงมี เพราะอาศัยการได้ การกำหนดจึงมี เพราะอาศัย...การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท...” (ที.ม. 10/103-104/61.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี

เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท (ส. นิ. 16/20-22/35-38.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ตัณหาหรือความโลภนั้นเกิดมาจากความติดใจหรือชอบใจในกามคุณ 5 โดยการบริโภคผ่านรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ความต้องการที่ไม่สิ้นสุดนั้นนำไปสู่ปัญหาให้ตนเองและสิ่งแวดล้อม การแก้ปัญหาจึงเน้นให้มนุษย์ลดความต้องการให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะ พอประมาณ เป็นผู้ประมาณในการบริโภคคือตนเองได้รับประโยชน์เพียงพอในขณะที่ไม่ก่อให้เกิดโทษต่อผู้อื่นหรือต่อสิ่งแวดล้อม (อง.จตุกก. 21/95/144.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นการเกื้อกูลต่อกันด้วยความเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียน มีการแบ่งปันประโยชน์ และพิจารณาอย่างรอบคอบในการบริโภคปัจจัยสี่เพื่อการดำรงอยู่ ไม่ใช่เพื่อความเมาเมามันหรือเพลิดเพลินด้วยตัณหา ในลักษณะนี้จึงเป็นการใช้หลักเมตตากรุณาและปัญญาในการพิจารณาอย่างเหมาะสมในการบริโภคโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในตนเองว่าตนจะเสียประโยชน์ นอกจากนี้ ยังมีวินัยหรือข้อห้ามของบรรพชิตในบางกรณี เช่น การอยู่ประจำที่ในช่วงฤดูฝน (วิ.ม. 4/184/292.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะหรือบ้วนน้ำลายลงน้ำ (วิ.ป. 8/501/719.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หรือลงบนของเขียว (วิ.มหา. 2/654/734.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ห้ามสวมเขี้ยวเท้าไม้ ใบตาล และใบไผ่ (วิ.ม. 5/251/22.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ห้ามฉันทือบางอย่าง ฯลฯ ซึ่งมีผู้อธิบายว่าการบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นการมองการณ์ไกลในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระวินัยดังกล่าวไม่ได้บัญญัติขึ้นเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยตรง หากแต่เป็นไปเพื่อรักษารธรรม เคารพธรรมคือความอิงอาศัยกันในธรรมชาติตามหลักปฏิจจสมุปบาท การรักษาพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสภาพแวดล้อมยังเป็นการเอื้อเพื่อต่อชุมชนด้วย (วิ.มหา. 1/39/28-29.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เพื่อไม่ให้สังคมสงฆ์เกิดความขัดแย้งกับชุมชน สังคมซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมหรือชุมชนในอดีตเป็นชุมชนเข้มแข็ง พึ่งพาธรรมชาติและรักษารธรรมชาติ ส่งผลให้มีพฤติกรรมกรอยู่ร่วมกันเป็นไปในลักษณะการเกื้อกูลต่อกัน ไม่ขัดแย้งกัน เอื้อประโยชน์ตนและผู้อื่น หรืออย่างน้อยก็ไม่เกิดโทษกับฝ่ายหนึ่ง สอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลทั้งต่อตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธานสูงสุด (อง.จตุกก. 21/95/144.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. แนวทางการบูรณาการพุทธนิเวศเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์มีหลายสาเหตุ ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรทำให้ทรัพยากรถูกใช้ไปจำนวนมาก ความต้องการปริมาณบริโภคต่อหัวที่สูงขึ้นและเทคโนโลยีที่มีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้มากในเวลาอันสั้น ตามสมการ $I = PAT$ อย่างไรก็ตาม ตัวแปรที่เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญคือการรับรู้ต่อธรรมชาติ ($R = \text{Recognition}$) ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้นตามแนวคิดมนุษย์เป็นใหญ่ ทำให้มนุษย์แสวงหาสิ่งต่าง ๆ เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

(ความโลภ) ทำให้เกิดการบริโภคจำนวนมาก และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (capitalism) ที่ขับเคลื่อนสังคม ทำให้เกิดการกระตุ้นการบริโภคผ่านการโฆษณา กลยุทธ์ทางการตลาดซึ่งส่งผลต่อการบริโภคจำนวนมากทั้งสิ้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรเสนอตัวแปรเพิ่มคือ การรับรู้หรือความเข้าใจต่อธรรมชาติ ($R = \text{Recognition}$) และระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (capitalism) ให้เป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งจะได้สมการผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมใหม่เป็น $I = PRA + ct$ โดย I หมายถึง ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (environmental impact) อักษรตัวพิมพ์หมายถึงปัจจัยโดยตรงจากมนุษย์ ได้แก่ P หมายถึง จำนวนประชากร (Population) A หมายถึง พฤติกรรมการบริโภค (Affluence) R หมายถึง การรับรู้ต่อธรรมชาติ (Recognition) อักษรตัวพิมพ์เล็กหมายถึง ปัจจัยที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ c หมายถึง ระบบทุนนิยม (capitalism) และ t หมายถึง เทคโนโลยี (technology) การหันกลับมาเผชิญหน้ากับปัญหาและยอมรับว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างเหตุของปัญหาเพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบและควรตระหนักว่ามนุษย์เป็น keystone species หนึ่งของระบบนิเวศเพราะมนุษย์ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งการเพิ่มหรือลดความหลากหลายทางชีวภาพได้ในวงกว้างกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ (วิทยากร เชียงกูล, 2558) ของระบบนิเวศ มนุษย์มีความสามารถในการรักษาและทำลายระบบนิเวศเนื่องจากมีจำนวนประชากรมากและครอบครองพื้นที่ธรรมชาติมาก อีกทั้งมีความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็วโดยอาศัยเทคโนโลยี และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่กระตุ้นการบริโภคทรัพยากร เมื่อยอมรับว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของผู้สร้างปัญหาอย่างมีนัยยะสำคัญ ขั้นตอนต่อไปคือสร้างเหตุปัจจัยใหม่เพื่อเอื้อต่อการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือควรทำความเข้าใจที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ เพราะการเข้าใจที่ถูกต้องจะสร้างประโยชน์ต่อตนเองและสิ่งอื่น ไม่สร้างโทษให้เกิดขึ้นจัดเป็นสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้อง (ความเห็นชอบ) เมื่อมีความเห็นถูกต้องแล้วส่งผลให้เกิดการกระทำที่ถูกต้องตามมา สอดคล้องกับพุทธภาษิตว่า ผู้มีสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจาก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมาวาจา (วาจาชอบ) สัมมากรรมันตะก็มีพอเหมาะ ผู้มีสัมมากรรมันตะ (การกระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) ก็มีพอเหมาะ (ม.อ. 14/141-142/180-181.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นต้น และ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) ย่อมทำลายมิจฉาทิฐิ (ความเห็นผิด) ได้ และบาปอกุศลธรรมเป็นอนเนกอันมีมิจฉาทิฐิเป็นปัจจัยก็เป็นอันถูกสัมมาทิฐินั้นทำลายแล้ว กุศลธรรมเป็นอนเนกอันมีสัมมาทิฐิเป็นปัจจัยย่อมถึงความเจริญเต็มที่ (ม.อ. 14/141-142/180-181.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เห็นได้ว่ามุมมองประเด็นสิ่งแวดล้อมของศาสตร์สมัยใหม่และพุทธศาสนานั้นไม่ได้ขัดแย้งกันอีกทั้งยังสนับสนุนกันทั้งมุมมองที่เป็นสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหา กล่าวคือ การรับรู้ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ต่อทุกชีวิตในระบบนิเวศอย่างมาก สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติมีหน้าที่ (function) ของมันเอง ธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ในระบบนิเวศและสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ เมื่อธรรมชาติอุดม

สมบูรณ์ก็ให้ประโยชน์เกื้อกูลกับสิ่งต่าง ๆ ในรูปของบริการนิเวศ และเมื่อธรรมชาติถูกทำลายก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศอย่างทั่วถึงกัน แสดงให้เห็นถึงการอิงอาศัยกันในความเป็นไปตามเหตุปัจจัยต่อกัน แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ทฤษฎีกาย่า ทฤษฎีเคออส และแนวคิดนิเวศแนวลิکنั้นต่างสอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนาในหลายประเด็น ดังตาราง

ตารางที่ 1 แนวคิดต่อธรรมชาติของศาสตร์สมัยใหม่ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนา

แนวคิด/ทฤษฎีศาสตร์สมัยใหม่	แนวคิดพุทธศาสนา
ทฤษฎีกาย่า (Gaia Theory)	
โลกมีกลไกควบคุมตนเอง มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา	ความเป็นธรรมดาของโลกตามกฎธรรมชาติคือหลักปัจจุสมุปบาท
มีความซับซ้อนของปฏิกิริยาทางชีวเคมีเนื่องจากมีเหตุปัจจัยจำนวนมาก สิ่งต่าง ๆ มีคุณค่ายอมรับความหลากหลายทางชีวภาพ	หลักปัจจุสมุปบาท
ทฤษฎีเคออส (Chaos Theory)	
พลวัตกรรมพลวัต (dynamical system) และระบบมีความไวต่อสภาวะเริ่มต้น	เมื่อเหตุปัจจัยเปลี่ยนทำให้สิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัยนั้นเปลี่ยนไป
มีรูปแบบยุ่งเหยิงแต่แฝงความเป็นระเบียบ ทั้งไม่เหมือนเดิมและซับซ้อนยิ่งกว่าเดิม แต่จะคงสาระและคุณสมบัติเดิมเป็นเนื้อในอยู่ในระบบใหม่	กฎแห่งการกระทำที่ประกอบด้วยหลายเหตุปัจจัยแต่มีแกนหลักที่ชัดเจน เช่น กุศลให้ผลเป็นสุข อกุศลให้ผลเป็นทุกข์ การหมุนวนของวัฏฏสงสารตามกฎแห่งกรรม เป็นต้น
แนวคิดนิเวศวิทยาแนวลิค (Deep Ecology)	
มองความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ	หลักปัจจุสมุปบาท
ให้ความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตมีความสำคัญมากกว่ามาตรฐานการครองชีพ	เน้นคุณภาพด้านความสุข ด้านจิตวิญญาณ มากกว่าฐานะหรือมาตรฐานการครองชีพ
เน้นการพึ่งพาธรรมชาติ มองว่ามนุษย์ไม่ควรแทรกแซงธรรมชาติ ไม่ควรเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น	การอิงอาศัยกัน การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เมตตากรุณา

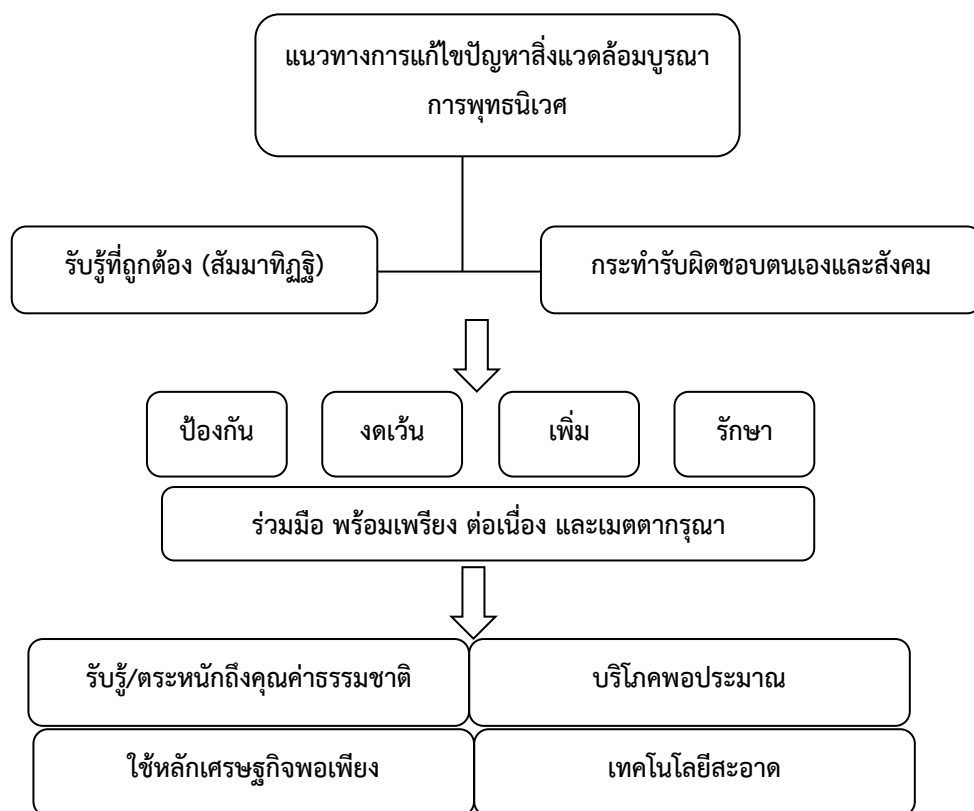
เมื่อการรับรู้เปลี่ยนก็จะส่งผลต่อพฤติกรรมหรือการกระทำ การรับรู้ที่ถูกต้องต้องย้อนนำมาซึ่งการกระทำที่ถูกต้อง รูปแบบการกระทำที่เป็นการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างหนึ่ง คือ การลดการบริโภค ปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภค และการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคและลดการบริโภค ซึ่งจะทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยการพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น ลดการพึ่งพาระบบอุตสาหกรรม หันมาพึ่งพาและรักษาธรรมชาติให้มากขึ้น พิจารณาการบริโภคอย่างรู้เท่าทันตามความต้องการที่แท้จริง มีใจเผื่อแผ่ไปยังสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รวมไปถึง

รักษาสภาพแวดล้อมที่ดีไว้ให้สมาชิกในรุ่นต่อ ๆ ไปได้ใช้ประโยชน์ด้วย โดยพิจารณาเห็นโทษของผู้ไม่มีประมาณในการบริโภค เห็นประโยชน์ในการแบ่งปันซึ่งเกิดจากการพิจารณาอย่างเนื่อง ๆ ลดความเห็นแก่ตัวและเห็นใจผู้อื่น สัตว์อื่นให้มากขึ้น ก็จะนำมาซึ่งพฤติกรรมการสำรวจระวางในการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ไม่ตกเป็นทาสการโฆษณาชวนเชื่อ หรือไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ความต้องการเสพ เป็นการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทันต่อสถานการณ์ภายในตนคือความอยาก และรู้เท่าทันต่อสถานการณ์ภายนอกคือผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมเพื่อที่จะเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งตนเองและสิ่งแวดล้อม และเลือกที่จะไม่กระทำในสิ่งที่เป็นโทษต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม

โดยเฉพาะการลดการบริโภคเป็นการจัดการตั้งแต่ต้นทางเพราะในการบริโภคเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต (process) ซึ่งล้วนใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และพลังงานในรูปแบบต่าง ๆ เป็นวัตถุดิบ (input) ทั้งสิ้น เช่น พลังงานความร้อน น้ำ ไฟฟ้า วัตถุดิบจากธรรมชาติ เป็นต้น และผลลัพธ์ (output) ของการกระบวนการผลิตนอกจากจะได้สินค้าที่ต้องการแล้ว ยังมีของเสียเกิดขึ้นด้วย เช่น น้ำเสีย อากาศเสีย ฯลฯ การบริโภคจำนวนมากจึงทำให้ต้องผลิตสินค้ามาก ทำให้ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากและปล่อยของเสียมากด้วยเช่นกัน ดังนั้นการลดการบริโภคจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และหากสามารถลดการบริโภคได้ทั้งชุมชน สังคมเป็นชุมชนเข้มแข็งก็จะช่วยสภาพแวดล้อมได้อย่างมาก นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคก็จะช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อีกส่วนหนึ่ง

การยอมรับว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างเหตุแห่งปัญหาสิ่งแวดล้อม จากการรับรู้ที่ไม่ถูกต้องต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น รับรู้ว่ามีมนุษย์เป็นใหญ่ สิ่งต่าง ๆ จะมีคุณค่าเมื่อได้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น มาเป็นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องว่าธรรมชาตินั้นมีคุณค่าในตัวเอง และมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับสิ่งต่าง ๆ เนื่องจากเป็นระบบที่อิงอาศัยต่อกันของเหตุปัจจัย ดังนั้นจึงควรมีท่าทีที่ถูกต้องในการเข้าปฏิสัมพันธ์หรือใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม คือ ได้ประโยชน์ร่วมกันหรืออย่างน้อยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์โดยไม่เกิดโทษกับอีกฝ่าย จึงจะเรียกว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ผ่านการกระทำที่รับผิดชอบต่อตนเองและสังคมรวมถึงสิ่งแวดล้อม เช่น การป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อม การงดเว้นทำลายสิ่งแวดล้อม การเพิ่มพื้นที่ธรรมชาติ และการรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไป เป็นต้น ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือ ความพร้อมเพรียง ความต่อเนื่อง โดยมีความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน เพื่อให้การกระทำต่าง ๆ เป็นไปโดยไม่เกิดความขัดแย้งกับกิเลสภายในตนเอง ด้วยการหมั่นพิจารณาถึงคุณค่าของธรรมชาติ การลดการบริโภคให้เป็นการบริโภคที่พอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อหรือกินทิ้งกินขว้างเพราะเครื่องอุปโภคบริโภคทุกชิ้นล้วนต้องใช้วัตถุดิบมาจากธรรมชาติทั้งสิ้น ฟุ้งพาดตนเองให้มากขึ้น ลดการฟุ้งพาระบบทุนนิยมด้วยการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง และเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเป็นเทคโนโลยีสะอาด ดังภาพ

ภาพที่ 1 แนวทางการบูรณาการการพุทธนิเวศเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่าแนวคิดการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากมนุษย์ทั้งศาสตร์สมัยใหม่และพุทธศาสนามีความสอดคล้องกันในหลายประเด็น ได้แก่ ประชากร (P) และพฤติกรรมกรบริโภค (A) ตามสมการ $I = PAT$ เพียงแต่การนำเสนอของศาสตร์สมัยใหม่ในประเด็นประชากรเน้นด้านปริมาณคือจำนวนประชากร แต่มุมมองของพุทธศาสนามองว่าคุณภาพประชากรมีส่วนสำคัญต่อประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน และกล่าวถึงจำนวนประชากรในความหมายของการจัดการทรัพยากรมากกว่าการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้สิ่งที่เป็นแรงผลักดันของพฤติกรรมหรือรูปแบบความสัมพันธ์กับธรรมชาตินั้นมาจากความเข้าใจหรือการรับรู้ต่อธรรมชาติ ซึ่งศาสตร์สมัยใหม่ไม่ได้มองในประเด็นนี้นัก ในขณะที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจธรรมชาติ ทำให้เห็นว่าเบื้องหลังของปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากแนวคิดดั้งเดิมคือแนวคิดมนุษย์เป็นใหญ่ (Antropolism) และระบบทุนนิยม (Capitalism) เมื่อศาสตร์สมัยใหม่มองข้ามประเด็นนี้ การแก้ปัญหาในประเด็นนี้ก็ถูก

ละเลย ทำให้การรณรงค์เพื่อแก้ปัญหา และการแก้ปัญหาในรูปแบบอื่น ๆ จึงไม่ค่อยได้ผลมากนัก เพราะยังมีประเด็นที่เป็นสาเหตุหลักยังไม่ได้รับการแก้ไข ผู้วิจัยเสนอสมการใหม่ของปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ $I = PRA + ct$ เพื่อให้ครอบคลุมในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเพิ่มประเด็นการทำความเข้าใจต่อธรรมชาติและระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

การแก้ปัญหาควรเริ่มต้นด้วยการยอมรับความจริงว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างเหตุของปัญหาจากการตอบสนองการบริโภค และปรับท่าทีหรือความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันใหม่ให้เป็นลักษณะเกิดประโยชน์ร่วมกัน หรืออย่างน้อยก็ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์โดยที่ไม่เกิดโทษกับอีกฝ่าย เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อกัน อิงอาศัยกัน (Symbiosis) ด้วยการลดการบริโภคให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะกับตนเองและการแบ่งปันทรัพยากรที่มีร่วมกันกับสิ่งมีชีวิตอื่นในระบบนิเวศ เป็นการเมตตาการุณาต่อผู้อื่นและตนเอง เพราะการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตอื่นคือการดำรงอยู่ของบริการนิเวศที่เป็นประโยชน์ในระยะยาวของมนุษย์นั่นเอง ความเมตตาการุณาต่อผู้อื่นจึงเป็นการเมตตาการุณาต่อตนเองด้วย ความเมตตาการุณาจึงไม่ได้ขัดแย้งกับประโยชน์ของมนุษย์แต่อย่างใด หากแต่ยังสนับสนุนให้เกิดประโยชน์กับมนุษย์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ขณะที่การแสพประโยชน์อย่างเต็มที่จากนิเวศบริการเป็นการให้ความสุขเพียงระยะสั้นและเป็นการเห็นแก่ตัวที่ทำลายตนเองในระยะยาว นอกจากนี้ พบว่าแนวคิดตามทฤษฎีกายาทฤษฎีเคออส และแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึก ต่างสอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนาดังแสดงไว้ในตารางที่ 1 จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นความสำคัญของการนำศาสตร์สมัยใหม่มาบูรณาการร่วมกับหลักการและรูปแบบวิถีทางพุทธศาสนา ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ขึ้น และทำให้พุทธศาสนามีเหตุผลเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการได้มากขึ้น ดังที่ไอน์สไตน์ได้กล่าวไว้ว่า วิทยาศาสตร์ที่ปราศจากศาสนานั้นย่อมทุพพลภาพ ส่วนศาสนาที่ปราศจากวิทยาศาสตร์ย่อมมืดบอด “Science Without Religion Is Lame, Religion Without Science Is Blind.” (Einstein A, 1960)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่หรือมุมมองใหม่ต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม คือ มนุษย์ในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตหนึ่งในระบบนิเวศที่มีสมาชิกจำนวนมาก ครอบครองพื้นที่และประโยชน์ของนิเวศบริการจำนวนมาก อีกทั้งเข้าถึงทรัพยากรได้มากในเวลาอันสั้นจากการใช้เทคโนโลยี มีศักยภาพในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผู้สร้างปัญหาและทำลายล้างสูง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจัดมนุษย์เป็น “keystone species” ในระบบนิเวศ คือเป็นสิ่งมีชีวิตที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั้งการเพิ่มหรือลดความหลากหลายทางชีวภาพได้ในวงกว้างกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และเสนอปรับแก้สมการผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากเดิมคือ $I = PAT$ เป็น $I = PRA + ct$ โดยเพิ่มตัวแปร 2 ตัว ได้แก่ ความเข้าใจต่อธรรมชาติ (R) และระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (c) เนื่องจากความเข้าใจต่อธรรมชาติ (R) ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรม ความสัมพันธ์หรือท่าทีต่อธรรมชาติของมนุษย์

กล่าวคือ หากเข้าใจว่าธรรมชาติมีหน้าที่เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น ส่งผลให้มนุษย์แสวงหาประโยชน์จากนิเวศบริการอย่างเต็มที่ ทำให้อัตราการบริโภค (A: Affluence) สูงขึ้นตามไปด้วยและพัฒนาเทคโนโลยี (t: technology) เพื่อตอบโจทยตนเองมากขึ้นโดยละเลยสิ่งแวดล้อม สำหรับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (c) นั้นผู้วิจัยเห็นว่าเป็นระบบที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการบริโภคในรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ไม่ควรมองข้าม และควรเลือกระบบเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์อย่างแท้จริงคือระบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ทั้งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ประเด็นสุดท้ายคือพบว่าทฤษฎีกายา ทฤษฎีเคออส และแนวคิดนิเวศวิทยาแนวลึก สอดคล้องกับแนวคิดทางพุทธศาสนาตามหลักปฏิจจนสมุปบาทคือธรรมชาติแห่งการอิงอาศัยกันของเหตุปัจจัยในการเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเสื่อมสลาย มนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตหนึ่งในระบบนิเวศของธรรมชาติ ความสอดคล้องกันนี้ช่วยให้เปิดใจยอมรับแนวคิดของกันและกันง่ายขึ้นและส่งเสริมสังคมและสิ่งแวดล้อมในทิศทางที่ดีงามและเกิดประโยชน์สร้างสรรค์

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอื้อประโยชน์ให้มนุษย์ในทุกด้านทั้งเป็นแหล่งอาหาร วัตถุดิบสำหรับตัดแปลงเป็นเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยและเครื่องอำนวยความสะดวกอีกมากมายก็ล้วนมาจากธรรมชาติทั้งสิ้น ธรรมชาติทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการมาโดยตลอด ดังนั้น การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นแท้จริงเป็นการรักษาประโยชน์ของมนุษย์ไว้นั่นเอง เพราะมนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตหนึ่งในระบบนิเวศของธรรมชาติ ในขณะเดียวกันก็เป็นหนึ่งในสิ่งมีชีวิตที่เป็น “Keystone Species” การเข้าใจต่อธรรมชาติอย่างถูกต้องถึงความอิงอาศัยกันของเหตุปัจจัย จะทำให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวที่เหมาะสม ด้วยการตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ และใช้ปัญญาในการพิจารณา และแสดงออกอย่างมีความรับผิดชอบในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเหตุปัจจัย มนุษย์เป็นหนึ่งในผู้สร้างเหตุ และเป็นปัจจัยหนึ่งในการกำหนดทิศทางของสิ่งรอบตัวเพราะมนุษย์เป็นสมาชิกหนึ่งของระบบนิเวศในธรรมชาติ ความคิด ความเข้าใจต่อสิ่งรอบข้างย่อมส่งผลต่อการกระทำหรือรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งนั้น ๆ และทุกการกระทำย่อมส่งผลต่อตนเองและสิ่งรอบข้างอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เป็นไปตามหลักปฏิจจนสมุปบาท ดังนั้น แม้การเพิกเฉย การละเลยก็เป็นการกระทำในลักษณะหนึ่ง เราจึงควรเพิกเฉยต่อความโลภที่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมเพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง แต่ก็ไม่ควรเพิกเฉยและไม่ควรละเลยในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เพราะ “ความไม่เพิกเฉยเพราะความเห็นแก่ตัวไม่ละเลยต่อจรรยาบรรณในอาชีพ และมีสติในกระทำการสิ่งต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะเป็นกุญแจสำคัญใน

การรักษาสิ่งแวดล้อม” (Chatsumarn Kabilsingh et al, 2010) ไม่ควรมองว่าธุระไม่ใช่หรือมองเป็นเรื่องที่ไกลตัวจนกลายเป็นความเพิกเฉยเพราะความเห็นแก่ตัวในการรักษาความสบายหรือเพราะความไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า หรือไร้จรรยาบรรณ (Parthasarathi Banerjee, 2010) เราจึงต้องพิจารณาโดยใช้ปัญญาว่าควรกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรกระทำในสิ่งที่เป็นโทษหรือเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องการบริโภค ควรลดการบริโภคให้เป็นการบริโภคอย่างพอประมาณ เลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และพึ่งพาตนเองให้มากโดยอาศัยระบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มต้นที่ตัวเราและขยายผลไปยังชุมชนและสังคม ก็จะเป็นหนทางในการรักษาและดูแลทรัพยากรเพื่อส่งต่อไปยังสมาชิกรุ่นต่อ ๆ ไปได้ สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป อาจวิจัยในประเด็นเฉพาะของปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาโลกร้อนว่าเป็นมายาคติหรือความจริง และจะมีวิธีแก้ปัญหาโดยบูรณาการกับพุทธศาสนาได้อย่างไร ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประชาคมโลก

เอกสารอ้างอิง

- ประเวศ อินทองปาน. (2553). การศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธปรัชญากับ นิเวศวิทยาแนวลัทธิตามทัศนะของอาร์เน แนนสส. *วารสารมนุษยศาสตร์ มก*, 17(2), 71-88.
- พงศกร ศุภกิจไพศาล. (2556). *บริการนิเวศ*. เรียกใช้เมื่อ 28 มีนาคม 2561 จาก <https://pigshop.wordpress.com/2013/09/27/ecosystem-services/>.
- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (2517). *พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. เรียกใช้เมื่อ 28 มีนาคม 2561 จาก http://www.rdpb.go.th/rdpb/visit/philosophy_of_sufficiency_economy.html
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2557). *วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พริตจื่อฟ คาปรั้า. (2546). *จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ 3: มองความจริงด้วยทัศนะใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลบอลคิมทอง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทยากร เชียงกุล. (2558). *สิ่งแวดล้อม: ระบบนิเวศสังคมที่ทุกคนควรรู้*. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว.
- Chatsumarn Kabilsingh et al. (2010). *Buddhism and Nature Conservation*. (2nd). Bangkok: Thai Tibet Center.

- Edward Lorenz. (1971). *Chaos Theory*. Retrieved Mar 27, 2018, from [https://www.scribd.com/document/153203578/ Deep-Ecology-by-Arne-Naess-pdf](https://www.scribd.com/document/153203578/Deep-Ecology-by-Arne-Naess-pdf).
- Einstein A. (1960). *Ideas and Opinions. (5th)*. U.S.A.: Crown Publishers. Inc.
- Lovelock J. E. (1972). Gaia as Seen through the Atmosphere. *Atmospheric Environment*, 6(8), 579-580.
- Naess A. (1973). *Deep Ecology*. Retrieved Mar 25, 2018, from [https://www.scribd.com/document/153203578/ Deep-Ecology-by-Arne-Naess-pdf](https://www.scribd.com/document/153203578/Deep-Ecology-by-Arne-Naess-pdf)
- Næss A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. *An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16 (1-4), 95-100.
- Parthasarathi Banerjee. (2010). “*Ethics in science and technology: exploring a select perspective*”. in *Ethics, business and society managing responsibly*. USA: response books.
- Paul R. Ehrlich. (2014). Human impact: the ethics of I=PAT. *Ethics in Science and Environmental Politics*, 14(1), 11-18.
- WHO. (2019). *Public Health Environmental and Social Determinants of Health*. Retrieved Jul 22, 2019, from <https://www.who.int/phe/en/>
- WWF. (2018). *Living planet index*. Retrieved Mar 22, 2018, from [http://www.wwf.or.th/news_and_information/livingplanetreport2018/ livingplanetindex](http://www.wwf.or.th/news_and_information/livingplanetreport2018/livingplanetindex).